

„piszkos, gaz Welsch-ektől“ való megszabadulásra szólítják fel a lakosságot, akiket „ki kell végezni“, mert „nem létezik jólét velük együtt“. Menekülésre kényszerítik a királyt, kinek futása több tiszt szökését vonja maga után. Ezalatt a Rajna partján az emigránsok megszervezik hadseregüket. Meg kell jegyeznünk, hogy a német parasztok nagyon rossz szemmel néztek ezeket az emigránsokat, akik a züllöttség, rendetlenség és cselszövés olyan látszatát jelentették számukra, amely Albert Sorel szerint „jobban megértette a németekkel ez a francia forradalmat, mint bármilyen irás vagy propaganda-ügynökök“.

1792 április 20-án kitört a háború, melyet nagy örömmel fogadott az ellenforradalmi sajtó. „A háború — írja 1792 április 24-én egy royalista ujság — óhajtott és szükség-szerű csapássá lett, hogy kiemeljen bennünket a kegyetlen nyugtalan-ságból, amelybe a forradalom államunkat, birtokainkat és napjainkat sodorta“. Igen jellemzően: „birtokainkat“, vagyis előjogainkat. Az ugyancsak emigráns M. de Limon kiáltványt szövegezett, amit a porosz generális Brunswick herceg ir alá s ebben teljes feldúlással fenyegeti Páris. Hogy pénzügyi válságot idézzenek fel, elárasztják Franciaországot hamis állami kötvényekkel, ami ezek elértéktelenedéséhez s a nemes fémek és értékek kiözönléséhez vezet. De az ellenforradalom tervez, a nép végez. 1792 augusztus 10-én a monarchiát megbuktatják és ugyanaz év szeptember 20-án a porosz hadsereget feltartóztatják Valmynál. Az emigrációs hadsereg visszavonul s falvakat gyújt fel. „Ez a hadsereg — jelenti egy, a Konventhez intézett beadvány — nem hagyott semmit azokon a helyeken, ahol visszavonult. Sem vetni való buzát, sem lovakat a földek megmunkálására, sem egyéb állatot a lakosság táplálkozására“. Valójában ez volt az aránylag rövid-életű francia ellenforradalom há-

roméves tevékenységnek utolsó megnyilatkozása s míg a nemzeti hadsereg egyre erősödik, a vereség után gyökértelenné lesz és széthull. (Jean Bruhat)

CAMPANELLA. Utópizmus meg utópizmus közt különbség van. Igy is mondhatnók: van pozitív és van negatív előjelű utópizmus. Soha nem állapíthattuk meg ezt annyi joggal, mint ma. Az utópizmus jelenthet olyan álmot, amely fejletlen társadalmi viszonyok közepette a legnemesebb koponyák szebb és igazságosabb emberi együttélési formák utáni vágyódását testesíti meg. Ezek az álmok a haladás folyamán valósággá lépnek elő s ily módon a múlt elé egy későbbi világ látomászerű képét vetítették. De jelenthet az utópizmus a realitás látszólag szilárd mezébe öltöztetett s tartósan megalapozottnak hitt időszerűtlenséget is. Az ilyen utópiákat a későbbi fejlődés a megérdemelt megvetéssel tolja félre, mert huzamosan nem férnek össze a társadalmi szervezet egészséges fejlődésével. Az előbbire az elmúlt századok nagy utópistáinál találunk példát. Az utóbbit károsos jelenünk veti felszínre.

Campanella Tamás (1564-1639) a szó nemes értelmében vett utópisták közé tartozott. A halála és születése közt eltelt 75 esztendő izig-vérig harcos élet töltötte be. Olyan korban működött, amikor a világi hatalmasságok meg a szent inkvizíció egyaránt hüvelykszorítóval, pallossal meg máglyával örködtek az állapotok és a lelkek változatlansága fölött. És ő, mint korán nagy műveltségre szert tett dominikánus barát, egyenlő hévvel támadta az állapotok és a lelkek nyugalmát. Ha eleinte még „csak“ az inkvizíciót riasztotta fel maga ellen a cartesiánusi „deux ex machina“ és a spinóza-i pantheizmus minden elemét magában foglaló vallásbölcseleti meg természettudományos írásaival, úgy csakhamar a világi hatalmasságokkal is meggyűlt a

baja. Az előbbi miatt mindössze három évet ült, mikor azonban a spanyol uralom ellen emelte fel szavát, teljes negyedszázadon át nem szabadult ki a börtönből. Börtönben is írta munkái jórészét.

Munkái felölelik a tudás csaknem minden területét. Mint Galilei kortársa, vele együtt vallotta az akkor még eretnokség számba menő új természettudományos gondolatokat. Galilei védelmének *Apologia pro Galilei* címmel külön írást is szentelt. Giordano Brunoval együtt osztorozta a papság züllött erkölceit s Pláto nézeteibe és Morus Tamás *Utópia*-jába kapcsolódva az emberi társadalom olyan ésszerűbb berendezéséről álmodozott, amelyben a filozófia, a hatalom, a bölcsesség meg a szeretet segítségével igazgatja a társadalmat. Ezeknek a gondolatoknak egybefoglalását találjuk az 1602-ben párbeszéd formájában, *Naptársadalom* (Città del Sole)* címmel megírt munkájában, amelynek első kiadása, latin átdolgozásban (Civitas Solis), 1623-ban látott nyomdafestéket.

Campanella, ebben az írásában az emberi társadalom bajainak főokát az egyéni tulajdonban látja. A Naptársadalom tagjainak „mindenük annyira közös, hogy senkinek sem szabad, bármit is magáénak mondania” s „a javaknak elosztása a (nép legnagyobb tudással rendelkező és legnemesebb egyeseiből összeválogatott) hatóságok dolga”. Az egyéni tulajdon ismeretlen előttük s így „semmi gonosztett sem kaphat láb-
ra közöttük”. Rosszá csak a viszonyok hatása alatt leszünk. A közös tulajdon szükségszerűen kollektív termelési formákat és általános munkakötelezettséget eredményez. A naptársadalomban a földet közösen művelik. A munkakötelezettség a nőkre is kiterjed s a „kézművés-ségben meg szellemi téren a nők a

* Campanella tárgyalt könyvét eddig a magyar irodalomban, rossz német források alapján, helytelenül nevezték „Napállam”-nak.

férfiakkal egy sorban találunk foglalkoztatást”. Egyenes következménye ennek, hogy a „Naptársadalomban, ahol a tevékenység mindenki között egyenlően oszlik meg, az egyes emberre alig napi 4 orai munka jut”. A fennmaradó szabad időt a test és a szellem fejlesztésére, játékokra s a közösségi kapcsolatok ápolására fordítják. A könyv tartalmán túl mély aktuális összehasonlításokra nyújt alkalmat. Olasz nyelven írta s legelőször egy frankfurti német nyomdában látott napvilágot. Mennyire más hangon beszélnek ma a zengzetes olasz nyelvet és mennyire más tartalmu könyveket dobnak most a világba a frankfurti nyomdák. Nápolyban és Frankfurtban ma izetlen utópiákat szönek s történelemfilozófiai értelemben idejüket mult, eszmény nélküli ideákért lelkesednek. A visszafordulást tartják a haladás legutolsó szavának. A haladó gondolatot a mult téveszméi közé sorozzák. A társadalmi méltányosságot s a legnagyobb szám legjobb érvényesülésének elvét, holmi szublimált csürheosztónnek kiáltják ki... Háromszáz éves időtávlatból egy mély emberséggel érző álmodozó írásában találunk utópikus törekvéseikre cáfolatot.

A Naptársadalom nem ismeri azt az igazságot, hogy az emberi társadalom (kezdeti állapotától eltekintve) bensejében meghasonlott s egy bizonyos réteg mindig egy másik réteg ellenében képviseli a haladást és emeli a történelmet magasabb síkra. Campanella az egész társadalmat akarta a „metafizika” uralomrajuttatásával boldogítani. Ennyiben utópista. De hittel vallotta, hogy az emberi megújulásnak csak a javak közössége, az egyenlő kötelezettségek és mindenki számára kötelezően előírt társadalmilag hasznos munka lehet az alapja. Ezzel magasan kortársai fölé emelkedett és maradandó helyet biztosított magának az emberi eszmélkedés fejlődésének történetében.

Amikor Campanella 1626-ban pártfogói támogatásával elhagyta a

nápolyi börtönt, csaknem nyomban az inkvizíció tette rá kezét. Senki sem mondhatja meg, hogyan alakul sorsa, ha 1634-ben barátai révén Franciaországba nem menekül. XIII. Lajos és Richelieu Párisában, a buján nekilendülő polgári fejlődés légkörében több megértésre számíthatott. Itt élte le hátralevő éveit, 1639 május 21-én bekövetkezett haláláig. (Kovács Károly)

AZ ÖTVEN EVE HALOTT EMINESCU. A román költészet Eminescuval lép be az európai irodalomba. Az előttejáró nemzedék még csak a kísérleteknél tart. Vezéregyénisége: Alexandri is csupán az ígéret földjének kapujáig jutott el a latin fajról irt énekével. Alexandri a nyers vázlat, Eminescu a kiteljesült műretek. Eminescu az első román költő, akit nemcsak művelődése, szándékai és az irodalmi hatások, hanem tehetsége és jelentősége kapcsolnak bele az európai irodalom nagy áramába.

A sokat emlegetett schopenhaueri befolyás nem lett volna elegendő ahhoz, hogy Eminescuból nagy költőt, nemzetek közti viszonylatban is elismert alkotót fejlesszen ki. Eminescu bölcselmi mélabúját könnyebben érthetjük meg öröklött lelki sérülékenységből, amely végül is elmebajjá súlyosodott. Nem Schopenhauer miatt szerette meg a mélabút, hanem e nyugtalanító és mindenképpen beteges állapot folytán közeledhetett, ha egyáltalán közeledett a német bölcselőhöz. Eredendő érzelmi magatartása, a tudat felszine alatt munkáló erő Eminescu elidegeníthetetlen sajátja volt, nem pedig eltanult, felületes utánzás. Eminescut a mélységes érzékenység, kedélyének állandó rengése, egyszóval a tehetség tette költővé.

Számunkra, akik nem vele egy nemzetből születünk, jelentősége azzal is fokozódik, hogy kifejezési eszközeit az európai hagyomány határain belül alakította ki. Igaz, Alexandri is átvette a nyugati vers-

formákat, de ő még csak kölcsönzött kereteket töltött ki többé-kevésbé találó tartalommal. Eminescuról alig lehet állítani, hogy kölcsönöz. Ő a megismert elemeket feloldja és saját ösztönei szerint alakítja át új és eredeti változatokká. A román költői nyelv Eminescu verseiben eleddig még nem ismert nemes tisztasággal, csábító egyszerűséggel zendült meg. Amit még utódai is gyakran elfeledtek, vagy a franciás alexandrinus egyhangúbb hömpölygése kedvéért elhanyagoltak: Eminescu tökéletes művészetet alkalmazza a iambikus és trocheikus formákat. Verseinek nemes lüktetésében, dallamos lejtésében az olvasó egyszerre ráeszmél arra, hogy micsoda tökéletes hangszer a nyelv, ha hivatott művész kezébe kerül.

Verseinek változatos formái mégis két könnyen megkülönböztethető főágba torkollanak s ez a két főág egyben ihletének kettős forrására, értelmi érdeklődésének kettős megoszlására is mutat. A nyugati versformák tökéletes ismerete nem feleltette el vele a román népdal szaggatottabb, különösebb dallamát. Verseinek tetemes részében felfedezhető a román népi ének emléke. A nyugati verseléshez vagy saját népi költészethez szokott fül mégsem érez benne különöset vagy elválasztót, mert akár a máshonnan átvett lelemény: a népi forma is feloldódott Eminescu sajátosan egyéni költészetében.

Versformáinak e kétirányú tagozódását nem lehet véletlennek tekinteni s még ha véletlen is, akkor is fényt vet Eminescu gondolatvilágára. Nem annyira verseiből, mint inkább közirói és hírlapszerkesztői munkásságának prózai termékeiből látjuk, hogy Eminescut az európai művelődés és a népi-nemzeti magatartás eszméi hevitették. Prózai írásainak gondolatvilága szoros összefüggésben állván a napi események történetével, már nem annyira általános és idegen nemzetbeliek számára kevesebbet jelent. De